

Ways to Realize Practical Potential in Correction of Psychospeech Development of Children with General Speech Underdevelopment

UDC 376-053.2-056.264:159.91

DOI: <https://doi.org/10.15421/172652>**Ivaniuk Serhii**Ph.D., Student, <https://orcid.org/0009-0003-5157-7002>, srg.ivanuk@gmail.com,*Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)*

Abstract.

The article considers effective ways of using the possibilities of various types of praxis in the correction of psychospeech development of children with general speech underdevelopment. The author considers the child's practical capabilities not as separate, autonomous types of praxis (general, bimanual, visual-motor, etc.), but as a holistic practical system in which each previous level of practical capabilities ensures the effective development of each subsequent, higher in terms of neural control and complexity, praxis. The stages of formation of a holistic praxis system of a child with general speech underdevelopment are considered: from basic general praxis to the most perfect symbolic praxis. Transitions from one level of praxis capabilities to others, more perfect and encephalized, are substantiated.

The physiological capabilities of each type of praxis were analyzed in the context of their impact on improving the psychospeech development of children with GSU. The main idea of the study is the cumulative phenomenon of a holistic praxis system for improving speech in this category of children. The essence of this phenomenon is that each type (level) of praxis should create a kind of support step for the child for the further development and improvement of a holistic praxis system. Skipping one of the steps can lead to inhibition of the overall process of psychophysical development of children with special educational needs. Therefore, the integrity of the neural framework of different types of praxis and the systematicity of their functioning should come first. The local approach of individual specialists to the development of one or another type of praxis should be transformed into a systemic approach to purposeful formation and development of the entire holistic praxis system of a child with general speech underdevelopment. It is on this systemic praxis neuro-foundation that effective correction of speech development of this category of children can be built.

Keywords: praxis, correction, psychospeech development, children with general speech underdevelopment.

Шляхи реалізації праксичного потенціалу в корекції психомовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення

Іванюк Сергій*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)*

Анотація.

В статті розглянуто ефективні шляхи використання можливостей різних видів праксису в корекції психомовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення. Праксичні можливості дитини розглядаються автором не як окремі, автономні види праксису (загальний, бімануальний, зорово-моторний тощо), а як цілісна праксична система, в якій кожен попередній рівень праксичних можливостей забезпечує ефективний розвиток кожного наступного, більш високого за енцефалізацією нейронного управління і складністю, праксису.

Розглянута поетапність формування цілісної праксичної системи дитини із загальним недорозвитком мовлення: від базового загального праксису – до самого досконалого символічного праксису. Обґрунтовуються переходи від одного рівня праксичних можливостей до інших, більш досконалих та енцефалізованих.

Проаналізовано фізіологічні можливості кожного виду праксису в контексті їхнього впливу на поліпшення психомовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ. Головною ідеєю дослідження є кумулятивний феномен цілісної праксичної системи для поліпшення мовлення в зазначеній категорії дітей. Суть цього феномену полягає в тому, що кожен із видів (рівнів) праксису має створити у дитини своєрідну сходинку-опору для подальшого розвитку та вдосконалення цілісної праксичної системи. Пропуск однієї зі сходинок може привести до гальмування загального процесу психофізичного розвитку дітей із особливими освітніми потребами. Тому на перше місце має вийти цілісність нейронного каркасу різних видів праксису та системність їхнього функціонування. Локальний підхід окремих фахівців до розвитку того або іншого виду праксису повинен бути трансформований в системний підхід до цілеспрямованого формування та розвитку всієї праксичної системи дитини із загальним недорозвитком мовлення. Саме на цій системній праксичній нейрооснові й може бути побудована ефективна корекція мовленнєвого розвитку вказаної категорії дітей.

Ключові слова: праксис, корекція, психомовленнєвий розвиток, діти із загальним недорозвитком мовлення.

Вступ.

Успішність соціалізації дітей і учнів у значній мірі залежать від рівня їхнього психомовленнєвого розвитку. Нажаль, кількість дітей із різними мовленнєвими порушеннями продовжує залишатися високою. На це негативним чином впливає загальна соціально-економічна ситуація в нашій державі, пов'язана із військовим станом і бойовими діями, що продовжуються в різних регіонах України. Кількість стресогенних факторів значно зросла і включає в себе: порушення звичайного алгоритму життя, щоденного режиму, усталеної течії подій; технічні побутові негаразди у вигляді відсутності світла, водопостачання, тепла, мобільного зв'язку та інтернету; проблеми з харчуванням (придбанням необхідних продуктів, приготуванням їжі та режимом харчування); порушення режиму сну через обстріли, «прильоти» та повітряні тривоги, що викликають страх і неможливість спокійно заснути; збуджений, нервовий стан членів родини, що негативно впливає на психомовленнєвий розвиток дітей; проблеми в роботі транспорту, що значно ускладнює пересування батьків та їхніх дітей по населеному пункту та за його межами; система медичної допомоги в регіонах бойових дій та прилеглих до них регіонах не може функціонувати повноцінно, тому отримати першу медичну допомогу буває досить складно або неможливо; в багатьох українських родинах достатньо тривалий час відсутні голови сім'ї – батьки, діди та брати, що негативно впливає на емоційний стан жінок-матерів і, відповідно, на їхніх дітей; вимушене переселення (евакуація) в інші регіони України різко змінює звичні умови життя на незвичні, часто – гірші, ніж ті, в яких родина знаходилась до вимушеної міграції; ця ситуація із вимушеним покиданням свого рідного помешкання ще більш ускладнюється, коли діти разом із батьками потрапляють за кордон в іншомовне середовище, не мають можливості повноцінно спілкуватися з однолітками, користатися всіма благами неосоціуму, в якому вони опинилися; атмосфера постійної, цілодобової тривоги за рідних, близьких, важливих для дітей людей доповнює цю негативну картину основних стресових факторів під час війни, що негативно впливають на загальний психомовленнєвий розвиток дітей.

Аналіз попередніх публікацій. Проблеми порушень мовлення в дітей постійно знаходяться під увагою фахівців, які досліджують ті або інші можливості його корекції (А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, Л. О. Варзацька, М. С. Вашуленко, Л. В. Демченко, С. Я. Єрмоленко, Т. О. Піроженко, Н. В. Сумська, Л. В. Фесенко, Н. О. Хорошковська, Г. С. Швайко, М. К. Шеремет та ін.).

Потужний вплив на мовленнєвий розвиток дитини оказують різні види праксису, дослідженням можливостей якого займався ряд фахівців. Так,

М. Д. Мога з колегами присвячував увагу розробці моделі комплексної корекції мовленнєвого розвитку

дошкільників засобами адаптивного фізичного виховання. (Мога & Зюзін, 2023). Дослідник також займався методичним структуруванням розрізнених підходів до вивчення праксичних функцій у дітей і систематизував їх на новому методологічному рівні класифікування (Мога, 2024).

М. М. Єфименко фундаментально розробляв питання формування загального праксису в дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку, орієнтуючи фахівців спиратися в цій роботі на принцип природовідповідності та еволюційний метод розвитку основних рухів у дітей (Єфименко, 2024, 2025).

Ю. В. Зюзін виконав дисертаційне дослідження, присвячене корекції порушень мовленнєвого розвитку дітей засобами фізичного виховання, акцентуючи увагу на розвитку та формуванню бімануального праксису в поєднанні з праксисом загальним, зокрема крослатеральним повзанням. Для цього він використовував арсенал методики «Ступалки-ЛОГОС» (автори – Єфименко М. М. і Мога М. Д.), адаптуючи його до роботи з дітьми середнього дошкільного віку з загальним недорозвитком мовлення (Зюзін, 2023).

В. К. Кантаржи займався розробкою проблематики комплексної корекції кистьових функцій у дошкільників, звертаючи особливу увагу на матеріально-технічне забезпечення цього процесу спеціальними тренажерами, включаючи аспекти корекції кистьового праксису (Кантаржи, 2024).

В. В. Подгорна, С. Д. Притиковська, Ю. В. Рібцун доводили значущість моторної сфери, праксичних функцій для мовленнєвого розвитку та його корекції у дітей (Рібцун, 2021, 2022). Проте, незважаючи на загальне розуміння важливості формування різних видів праксису, сьогодні їхнє дослідження носить розрізнений, локальний характер і не розглядається в контексті концепції цілісної праксичної системи. Ця невирішена ситуація й обумовила **актуальність** дослідження.

Метою статті є дослідження потенційних можливостей всіх видів праксису в контексті використання їх як компонентів єдиної цілісної праксичної системи для корекції психомовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Для досягнення цієї мети було сформульовано відповідні **завдання**:

1. Проаналізувати доступні джерела з проблематики формування нейронного каркасу головного мозку засобами цілісної праксичної системи дитини для відновлення або компенсації пригнічених ділянок нейронів, що відповідають за мовленнєвий розвиток.

2. На основі систематизації отриманої інформації виділити шляхи використання потенційних можливостей цілісної праксичної системи для поліпшення психомовленнєвого розвитку зазначеної категорії дітей.

Методи дослідження. Для дослідження використовувались такі методи:

А. Аналіз інформаційних джерел із проблематики дослідження.

Б. Систематизація інформації.

В. Гіпотетичний метод дослідження.

Пошук шляхів використання п р а к с и ч н о г о потенціалу дитини для поліпшення її психомовленнєвого розвитку треба почати з аналізу нейрофізіологічних і нейропсихологічних особливостей нейронного каркасу центральної нервової системи людини. Всім відома схема рухових проєкцій кори головного мозку за W. Penfield (рис. 1).

На ньому наочно представлено тісний взаємозв'язок між всіма існуючими видами праксису в дитини, починаючи із загального (основних рухів) і закінчуючи оральним (ротовим) (Єфименко, 2025; Рібцун, 2021). Вся ця єдність нагадує неперервний ланцюг цілісної праксичної системи, в якій кожен попередній вид праксису (відносно початковий, примітивний) створює нейронні умови для розвитку, формування та повноцінного функціонування наступних (більш зрілих за мозковим представництвом) видів праксису.

Цей ланцюжок неможливо розірвати, а якщо це все ж таки відбувається за якимись травматичними або гіпоксичними причинами – у дитини починає спостерігатися дизонтогенез її психофізичного розвитку і вона потребує відповідних корекційних втручань із боку педагога. Тобто, має сенс розглядати всі існуючі види праксису не як окремі підсистеми в розвитку дитини, а як онтогенетично послідовні компоненти єдиної нейронної мережі, яка забезпечує мозкове регулювання всіма можливими довільними рухами дитини. Підсумовуючи вищенаведені міркування, сформулюємо перший шлях використання всіх видів праксису в дитини для поліпшення її психомовленнєвого розвитку – багаторівневість, цілісність та системність функціонування всіх видів праксису дитини.

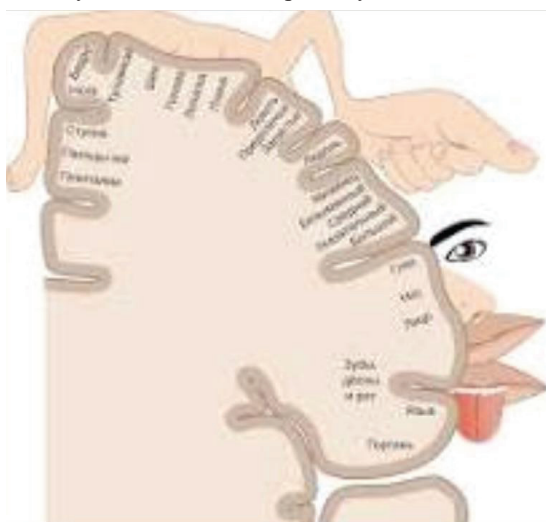

Рис. 1. Кортикальний гомункулус за W. Penfield

Саме такий підхід нами було знайдено у розробках М. М. Єфименка, саме в наочному образі – Дереві праксису (рис. 2) (Єфименко, 2025).

Цей наочний образ єдності та цілісності всіх видів праксису в дитини дає нам можливість розуміти цю сукупність не як механічне додавання одних видів праксису до інших, а як скоординований онтогенетичний процес побудови моторної сфери дитини, накопичуючи своєрідний кумулятивний нейронно-енергетичний ефект. Тому другим шляхом використання потенційних можливостей праксису ми вважаємо **координацію всіх координацій** (Єфименко, 2024).

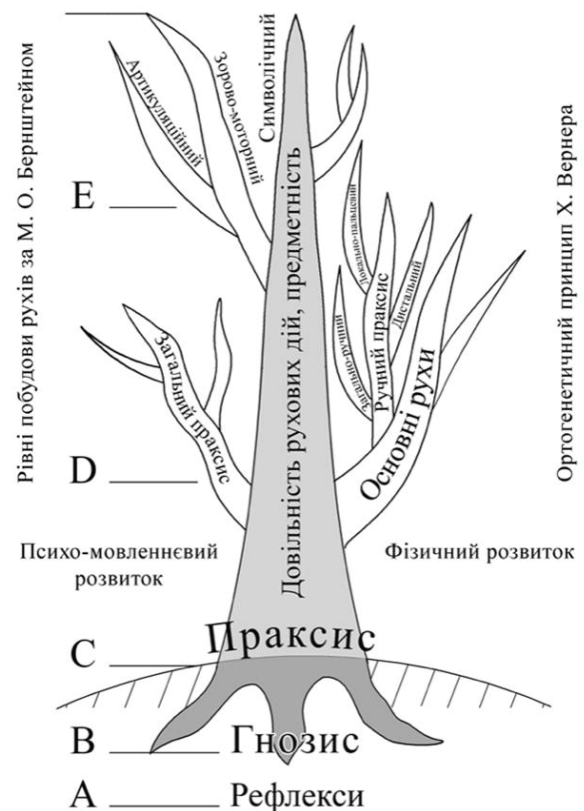

Рис. 2. Дерево праксису

Координувати окремі праксичні координації можна різними шляхами, наприклад, поступово і послідовно, додаючи до вже існуючих первинних рухових патернів координації більш високого управлінського рівня. Наприклад, до достатньо сформованого загального праксису можна поступово додати бімануальний праксис, поєднуючи їх в нових координаційних предметно-маніпулятивних відносинах. На нашу думку, вищенаведений варіант послідовної координації різних видів праксису має сенс на початковому етапі розвитку та формування цілісної праксичної системи. Але після завершення цього першого етапу актуалізується другий, більш складний і енцефалізований варіант – одночасна координація різних видів координації.

Тому в якості наступної методологічної опори наших дослідницьких пошуків розглянемо відомий закон Дональда Хебба: якщо два нейрони активовані приблизно в один і той же час і розташовані поблизу, то їхні зв'язки посилюються. На попередньому рис. 1 ми спостерігали близьке розташування моторних проєкцій всіх видів праксису у відповідних зонах кори головного мозку: від загального праксису – до лицьового, орального та артикуляційного. Останні три безпосередньо впливають на формування звуків мовлення, з яких формуються склади та слова, а в подальшому і речення. Схематично цей процес побудови нейронної мережі на основі вищенаведеного закону представлений на рис. 3.

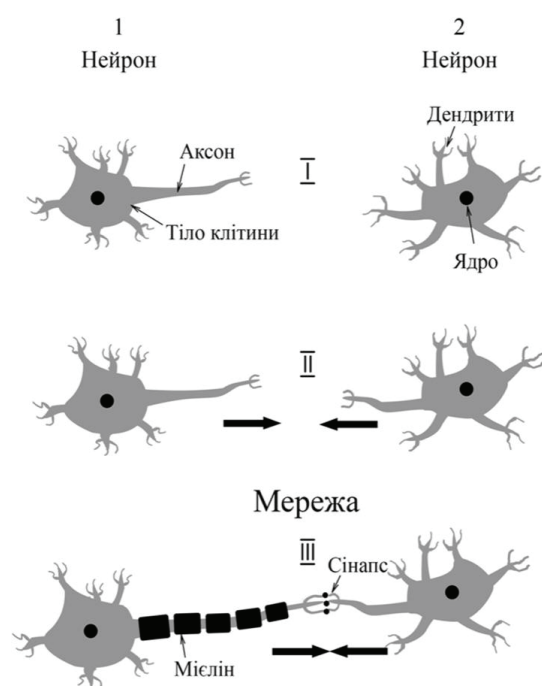

Рис. 3. Механізм побудови компенсаторної нейронної мережі на основі одночасних збуджуючих праксичних впливів

Ізолююча мієлінова оболонка дозволяє нервовим імпульсам проходити скачкоподібно (сальтаторно) від одного вузла Раньє до іншого, збільшуючи тим самим швидкість проведення сигналів у рази. Швидка передача імпульсів забезпечує точність і

ефективність функціонування нервової системи. А це і є нейропедагогічна основа загальної навчальної успішності дитини.

Таким чином, третім шляхом реалізації потенціалу цілісної праксичної системи в поліпшенні психомовленнєвого розвитку дітей є **синхронізація всіх координацій**.

Педагогічною основою синхронізації всіх видів координації може стати метод синхронізації рухово-мовленнєвих координацій (СРМК), розроблений М. М. Єфіменком в якості універсального підходу в роботі з дітьми. Можна взяти його за основу в розробці адаптованої методики використання СРМК по відношенню до учнів молодших класів із загальним недорозвитком мовлення.

Висновки.

Виконане дослідження показало, що:

1. Нейронний каркас головного мозку, близьке та інтегроване розташування в ньому моторних і мовленнєвих центрів дають можливість стверджувати, що існують усі передумови використання значних можливостей цілісної праксичної системи дитини для поліпшення та корекції її психомовленнєвого розвитку.

2. Нейронний каркас головного мозку філогенетично створений таким чином, що забезпечує **послідовне, поетапне, цілісне** формування всіх необхідних видів праксису для дитини (загального, бимануального, зорово-моторного, предметно-маніпулятивного, артикуляційного, символічного) в цілісну праксичну систему. В ній кожен попередній вид праксису, починаючи із початкового, створює нейрофізіологічні умови для подальшої надбудови над ним більш високого, енцефалізованого рівня праксичних функцій.

3. В цій єдності цілісної праксичної системи особливу значущість з методологічної точки зору мають такі корекційні напрями – **координація всіх координацій** і її більш зрілий і ефективний варіант – **синхронізація всіх координацій**. Останній є потужною і перспективною основою відновлення, компенсації, створення компенсаторної нейронної мережі головного мозку, що має забезпечити в подальшому поліпшення психомовленнєвого розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Єфименко, М. (2024). Синхронізація всіх видів праксису в дітей із особливими освітніми потребами. *Спеціальна та інклюзивна освіта в сучасному вимірі: досвіт та інновації*; матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю м. Ужгород, 23-24 жовтня 2024 р., УНУ. С. 104-108.
- Єфименко, М. (2025). Цілісна праксична система – як її формувати в дітей із особливими освітніми потребами. *Становлення особистості в умовах сучасного розвитку суспільства: психолого-педагогічний, корекційно-реабілітаційний, соціальний і медичний аспекти*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, м. Полтава, 1-2 трав. 2025 р. / за заг. ред. Н. Г. Пахомової. Полтава, ПНПУ. С. 55-62.
- Зюзін, Ю. (2023). Ефективність використання тренажера «СтупалкиЛОГОС» у поліпшенні психомовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 2 (143). Одеса. С. 34–40. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2023-2-4>
- Кантаржи, В. (2024). Комплексна корекція кистьових функцій у дошкільників: монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД. 260 с.
- Мога, М., & Зюзін, Ю. (2023). Методика комплексної корекції мовленнєвого розвитку дошкільників засобами адаптивного фізичного виховання. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 26(1), 74-79. <https://doi.org/10.15421/172312> Рібсун, Ю. (2021). Вивчення праксичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами (продовження). *Особлива дитина : навчання і виховання*. №3 (103). С. 49–55. URL: https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/79/86
- Рібсун, Ю. (2021). Вивчення праксичних функцій молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами (продовження). *Особлива дитина : навчання і виховання*. №4 (104). С. 28–45. URL: https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/88/76
- Рібсун, Ю. (2022). Реалізація логопсихосинергетичного підходу у формуванні праксичних функцій у дітей із заїканням. *Наукові записки міжнародного гуманітарного університету*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», Вип. 36. С. 220–224. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v36/50.pdf>
- Moga N. (2024). The author's modification of the existing praxis classification among children with special needs in the context of their psycho-speech development. *EUREKA : Social and Humanities*. № 1. P. 24-31. DOI: <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2024.003278>

REFERENCES

- Kantarzhy, V. (2024). Kompleksna korektsiia kystovykh funktsii u doshkilnykiv: monohrafiia. Vinnytsia : Nilan-LTD.
- Moga, M., & Zyuzin, Y. (2023). Methodology of Complex Correction of Speech Development of Preschoolers by Means of Adaptive Physical Education. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 26(1), 74-79. <https://doi.org/10.15421/172312>
- Moga, N. (2024). The author's modification of the existing praxis classification among children with special needs in the context of their psycho-speech development. *EUREKA : Social and Humanities*. № 1. P. 24-31. <https://doi.org/10.21303/2504-5571.2024.003278>
- Ribtsun, Yu. (2021). Vyvchennia praksysnykh funktsii molodshykh shkoliariv z osoblyvymy movlennievymy potrebamy (prodovzhennia). *Osoblyva dytna : navchannia i vykhovannia*. №3 (103). S. 49–55. URL: https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/79/86
- Ribtsun, Yu. (2021). Vyvchennia praksysnykh funktsii molodshykh shkoliariv z osoblyvymy movlennievymy potrebamy (prodovzhennia). *Osoblyva dytna : navchannia i vykhovannia*. №4 (104). S. 28–45. URL: https://ojs.csnukr.in.ua/index.php/Exceptional_child/article/view/88/76
- Ribtsun, Yu. (2022). Realizatsiia lohopsykhosinerhetychnoho pidkходу u formuvanni praksysnykh funktsii u ditei iz zaikanniam. *Naukovi zapysky mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Odessa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. Vyp. 36. S. 220–224. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-1\(8\)-164-175](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-1(8)-164-175)
- Yefimenko, M. (2024). Sinhronizaciya vsih vidiv praksisu v ditei iz osoblivimi osvritnimi potrebami. *Specialna ta inklyuzivna osvita v suchasnomu vimiri: dosvit ta innovacii*: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoyu uchastyu m. Uzhgorod, 23-24 zhovtnya 2024 r., UNU. S. 104-108.
- Yefimenko, M. (2025). Cilisna praksichna sistema – yak iyi formuvati v ditei iz osoblivimi osvritnimi potrebami. *Stanovlennya osobistosti v umovah suchasnogo rozvitku suspilstva: psihologo-pedagogichnij, korekciyno-reabilitacijnij, socialnij i medichnij aspekti*: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoyu uchastyu, m. Poltava, 1-2 trav. 2025 r. / za zag. red. N. G. Pahomovoyi. Poltava, PNPU. S. 55-62.
- Ziuzin, Yu. (2023). Efektyvnist vykorystannia trenazhera «StupalkyLOHOS» u polipsheni psykhomovlennievoho rozvytku ditei doshkilnoho viku. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushynskoho*. Vypusk 2 (143). Odessa. S. 34–40. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2023-2-4>